

מערך שיעור ל-7/10 לתיקון תרבות השיח בחברה הישראלית

הרעיון בקצרה:

מערך זה נכתב בעקבות אירועי ה-7 באוקטובר ומלחמת חרבות ברזל, במטרה להאיר את הצורך הקיומי בשינוי תרבות השיח בינינו. המערך אינו מבקש לטשטש מחלוקות, אלא מעודד ריבוי דעות ורואה בוויכוח כלי הכרחי לבירור האמת. עם זאת, הוא מציע כיוון מחשבה חדש: מעבר משיח לעומתי של הכרעה, לשיח המבוסס על ענווה, הקשבה נקייה, וכבוד עמוק כלפי האדם שמולנו.

מבנה המערך

1. **יחידת פתיחה:** נאבקים או מוותרים? (משחק דילמות).
2. **יחידת לימוד:** "כת המנצחים" מול בקשת האמת (המהר"ל מפראג).
3. **יחידת סיום לבחירה (א' או ב'):** תפילה על חברו או חקר שפת האחדות.

הערה למורה:

המערך בנוי מ-4 חלקים שונים המאירים את נושא המחלוקת והשיח מזוויות מגוונות (משחק, לימוד, סדנה וסרטונים). עיצבנו את המערך בצורה מודולרית כדי לאפשר לכם גמישות פדגוגית מלאה. אתם מכירים את התלמידים שלכם הכי טוב – הרגישו חופשי לבנות את השיעור כראות עיניכם. לא מומלץ להעביר את כל החלקים כיחידה אחת שלמה, אלא עדיף לשלב בין כמה חלקים נבחרים, או פשוט לקחת חלק אחד ולהקדיש לו את מלוא תשומת הלב.

כירוס היחידות

יחידה 1: יחידת הפתיחה - מקימים גשרים או יוצאים למלחמה?

מטרה: להציף את המתח שבין נקיטת עמדה ברורה ("קנאות" לאמת) לבין הרצון לשמור על אחדות וחיבור ("סובלנות" וגשר), במיוחד לאור הטראומה של ה-7 באוקטובר. מטרת המשחק להבין שיש עקרונות שהם חשובים לי ואיני מוכן לוותר עליהם, ולעומת זאת ישנם דברים שבהם אני גמיש יותר.

חלק א': משחק בחירות - האם נכון לנקוט צד או להיות גשר?

מהלך המתודה: נבקש מהתלמידים להתמקם במרחב לפי עמדתם. תלמיד שסבור כי נכון לנקוט צד במחלוקת יעמוד בצד הכיתה, ואילו תלמיד שחושב שנכון יותר לשמש כגשר יעמוד במרכז. בכל פעם נבקש מתלמיד מאחת הקבוצות להסביר ולנמק את עמדתו. תלמיד שמשתכנע מדברי חבריו תוך כדי הדיון, רשאי לעבור לקבוצה האחרת. נחזור על מהלך זה במשך כמה סבבים.

הדילמות:

דילמה 1 - שולחן שבת:

במהלך סעודת שבת משפחתית, דוד שלך מתחיל לדבר בחריפות נגד ציבור מסוים, למשל תוקף מגזרים כמו חרדים, ימניים או שמאלנים, נערי חוות. האם אתה נכנס איתו לעימות חריף כדי לעצור את השיח ולעמוד על האמת שלך ובכך נוקט צד, או שאתה בוחר לשתוק ולהעביר נושא כדי לשמור על שלום המשפחה?

דילמה 2 - הפגנות וחסידות כבישים:

אתה רואה את ההפגנות שמתקיימות בחוץ, את חסימות הכבישים ואת העצבנות הרבה שנוצרת בקרב הציבור בעקבותיהן. חברים מציעים לך להצטרף אליהם להפגנה, ואתה מאמין בכל ליבך במסר שלה. יחד עם זאת, אתה יודע בוודאות שיהיו שם חסימות כבישים וחיכוך עם עוברי אורח. האם תבחר ללכת להפגין מכיוון שהמטרה חשובה מספיק כדי להילחם עליה ולהשמיע קול ובכך תנקוט צד, או שתוותר על ההשתתפות מתוך רצון שלא להעמיק את הכעס בעם ולשמור על לכידות חברתית?

דילמה 3 - הגעה למרכז אריזת חבילות:

אתה הולך להתנדב במרכז לוגיסטי ענק שבו אורזים חבילות לחיילים יחד עם אנשים מכל גווי החברה הישראלית. ביומיום אתה נוהג להסתובב עם חולצה שעליה מתנוסס מסר פוליטי או אידיאולוגי שאתה מאמין בו בכל ליבך. האם תלבש את החולצה גם למרכז ההתנדבות כי זו האמת שלך ואין סיבה שתסתיר אותה ובכך תנקוט צד, או שתבחר ללבוש חולצה חלקה כדי לא לעורר מתחים סביב שולחן האריזה ובכך תשמש כגשר?

נספח 1: בסוף המערכ ישנו קטע של הרב קובי בורנשטיין, מנהל התוכן של מוזיאון גוש קטיף. הקטע, שנכתב בתשע"א 2011, מחדד את הדילמות ואף מציע כיוון מעשי.

יחידה 2: יחידת לימוד - "כת המנצחים" מול בקשת האמת (המהר"ל מפראג)

מטרה: ללמוד מדברי המהר"ל כי בירור האמת דורש מאיתנו לשחרר את האגו ולהניח בצד את הצורך לנצח בוויכוח. דרך הטקסט נמחיש את הפער בין השיח הפלגני של "כת המנצחים" שאפיין את החברה לפני המלחמה, לבין שיח המבוסס על ענווה והקשבה הדדית שאימצנו מתוך כורח המציאות בעקבות אירועי השבעה באוקטובר.

הטקסט ללימוד בחברות (מבוסס על המהר"ל, באר הגולה, הבאר הראשונה):

את הלימוד נחלק ל-2 חלקים. בתחילה נתעכב על השאלה של המהר"ל ואף נחדד אותה ונקרב אותה לימינו.

חלק א': "וככל הדברים האלו אמרו חז"ל ביותר שלימות בפרק קמא דעירובין (יג:), מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן, מפני שנוחין הן ועלובין הן, ושונים דבריהם ודברי בית שמאי, ולא עוד, אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם, עד כאן. ומעתה יש לשאול, מה עניין זה שתהיה הלכה כמותן, דבשביל שהיו משפילין עצמן אין ראוי שתהיה הלכה כמותן, כי ההלכה תולה בזה שהתורה שלהם לפי ההלכה, ולא מפני שהיו מקטינין עצמם?"

שאלות לחלק א': שאלת המהר"ל והפרדוקס

- **הפרדוקס שמעלה המהר"ל:** איך ייתכן שתכונות אופי כמו ענווה וסבלנות הן אלו שקובעות מהי ה"הלכה" - האמת? הרי במתמטיקה, במדע או בבית משפט - האמת נקבעת לפי מי שצודק עובדתית/שכלית, ולא לפי מי שיותר "נחמד" או עניו!
- **מבחן המראה האיש:** כשאנחנו נכנסים לוויכוח על נושא שבוער בנו וחשוב לנו, מהי התגובה הטבעית והאוטומטית שלנו - להקשיב קודם ולהדהד את עמדת הצד השני כמו בית הלל, או להדוף אותו מיד כדי להגן על ה"אמת" שלנו כמו בית שמאי?
- **מבחן הרשתות החברתיות:** בעידן של טיקטוק, טוויטר (X) ותרבות הדיון באולפנים - למי יש יותר סיכוי "לנצח" בוויכוח ציבורי, לאסוף לייקים ולסחוף עוקבים? למי שנוהג בענווה ומציג את דברי יריבו באובייקטיביות, או למי שעוקץ, תוקף ומבטל את הצד השני? מה זה אומר על היכולת שלנו כחברה לברר את האמת?

חלק ב': "רק שאלו דברים כולם הוא סבה עצמית שיאמר דברים אמיתיים לפי ההלכה, כי מאחר שהן נוחין נמשך דבריהן אחר האמת. כי כאשר יכעוס, הרי מכח הכעס נראה שרוצה להחזיק דבריו בכח וביד חזקה, ורוצה לנצח, והוא סר מדרך האמת. וגם מפני שהן עלובין הוא סבה שאמרו דברים לפי ההלכה, שאם לא כן, מכח שרוצה להתגדל על בעל מחלוקתו, הוא סותר דברי בעל ריבו, אף על גב שאין האמת אתו.

וכן מה שהיו שונים דברי בית שמאי, והיו מקדימים דברי בית שמאי לדבריהם, נראה שלא היו שונאים לדברי בעל ריבם, מבקשים לדחות דברי זולתם אף כי האמת אתם... נראה שלא היו מכוונים לדחות דברי זולתם, ולא היה מחלוקת שלהם מכת המנצחים. כי מי שהוא מכת המנצחים, אין דבריו נמשכים אחר האמת, כי תמיד מבקש לנצח. ולא היו כל אלו הדברים בבית הלל, לכך ראוי להיות הלכה כמותן...

ובדבר זה נפלו כמה אנשים, שהשנאה פועל להם שרואים דרך המישור העולה בית אל - דרך עקומה. והאהבה משווה להם ההרים לבקעה..."

שאלות לחלק ב': הפסיכולוגיה של הוויכוח ו"כת המנצחים"

- **השפעת הרגש על השכל:** לפי המהר"ל, איך רגשות כמו כעס או הרצון "להתגדל על בעל מחלוקתו" (אגו) גורמים לנו לעוות את האמת? האם אדם כועס מסוגל בכלל לראות את המציאות כפי שהיא?
- **מהי "כת המנצחים"?** נסו להגדיר במילים שלכם את ההבדל התהומי בין אדם שמתווכח כדי לברר את האמת לבין אדם ששייך ל"כת המנצחים". מה באמת מעניין את אנשי כת המנצחים כשהם נכנסים לדין?
- **עיוות המציאות מתוך שנאה:** המהר"ל מסכם וכותב שהשנאה גורמת לאנשים לראות "דרך מישור - כדרך עקומה". תנו דוגמה מחיי היומיום שלכם או מהחברה הישראלית למצב שבו פסלנו רעיון טוב או ביקרנו אדם, לא בגלל מה שהוא אמר, אלא נטו בגלל מי שהוא.
- **שאלת סיכום:** לאור מה שלמדנו, איך ההרגל הפשוט של בית הלל - "להקדים דברי בית שמאי לדבריהם" - מתפקד בעצם כ'תרופה' ששומרת עלינו לא להישאב לתוך כת המנצחים?

חזרה למליאה ודיון סביב אירועי השנה האחרונה:

לאחר הלימוד, נבקש מהתלמידים לחבר את הטקסט למציאות הישראלית:

- השיח שלפני ה-7 באוקטובר: האם החברה הישראלית התנהלה כמו בית הלל או כמו "כת המנצחים"? נזכיר כיצד בוויכוחים על הרפורמה או על דת ומדינה, המטרה פעמים רבות הייתה "להכניע" את הצד השני, לסתור את דבריו רק לשם הסתירה.
- משמעות המושג "עלובין ונוחין": בית הלל הקדימו את דברי בית שמאי לדבריהם. איך זה נראה היום במציאות? מתי ראינו במלחמה קבוצות ששמות את האגו בצד ומוכנות להקשיב לכאב ולאמת של הצד השני?
- השנאה מעקמת את המישור: כמה פעמים אנחנו פוסלים רעיון טוב רק בגלל שהצד שאנחנו לא אוהבים הציע אותו? כיצד הטראומה של השבעה באוקטובר "יישרה" לנו חלק מההרים והעקמומיות, וגרמה לנו לראות אחים גם במי שחשבנו שהם אויבים פוליטיים?

יחידה 3: תרגיל ראי

הסבר למורה: מיזם "הדיבור" הוקם כדי לעקוב אחרי שיח ציבורי ותקשורתי ולשים למנהיגים ולציבור "מראה" מול מילים רעילות ומפלגות. בחלק הזה נציג לתלמידים דוגמאות לשיח על סוגיות נפוצות, ונבקש מהם לזהות האם זהו שיח של "כת המנצחים" או שיח של "בית הלל". נבקש מהתלמידים להמחיש את הדוגמאות ונדון בכל דוגמא האם היא מצליחה לשמור על האמת שלה והעקרונות מחד אך לא באמצעות 'ניצוח' מאידך.

דוגמה 1: ויכוח ברשת על קיום הפגנות בזמן המלחמה

- **תגובה א':** "אתם פשוט בושה למדינה. כל מי שיוצא להפגין עכשיו הוא בוגד שנותן פרס לאויב ורק מחפש להפיל את השלטון. תתביישו."
- **תגובה ב':** "אני מבין את הכאב העצום ואת הדאגה הכנה שלכם שמוליזה את הצורך לצאת לרחובות ולזעוק עכשיו. עם זאת, אני חושב שבעיתוי הנוכחי, המראות של הפגנות פוגעים ברוח הלחימה שלנו. בואו נחכה עם זה לאחר המלחמה."

שאלות לדיון:

- מי מהמגיבים פועל מתוך רצון לברר את האמת, ומי פועל כדי "לנצח" ולהשפיל?
- שימו לב לתגובה ב': האם המגיב ויתר על העמדה שלו? (לא). מה הופך אותו ל"בית הלל"?

דוגמה 2: דיון בסוגיית גיוס המגזר החרדי

- **תגובה א':** "קשה לי מאוד עם העובדה שציבור כל כך גדול לא נושא בנטל השירות הצבאי... אני יודע שהם מאמינים באמת ובתמים שלימוד התורה שלהם מגן עלינו, אבל במציאות אנחנו קורסים וצריכים אותם. חייבים למצוא מתווה."
- **תגובה ב':** "הם כולם משתמטים אגואיסטים שחיים על חשבוננו... צריך פשוט להפסיק לממן אותם."

שאלות לדיון:

- איזו תגובה מבטאת "כאב אמיתי" שמבקש פתרון, ואיזו תגובה היא רק "הוצאת קיטור" ושנאה?
- איך לדעתכם יגיב אדם חרדי שיקרא את תגובה א' לעומת תגובה ב'?

סיכום התרגיל: להיות "עלובין ונוחין" (כמו בית הלל) – לא אומר לוותר על הדעות שלך או להיות חלש. זה אומר להבין שהדרך היחידה לקדם את החברה שלנו היא להפריד בין התוכן של הוויכוח לבין האגו שלנו.

יחידה 4 - סיום היחידה

אופציה לסיום א': יחידת סדנה | תפילה על חברו

'המתפלל על חברו נענה תחילה'. מטרת הסדנה היא להבהיר לנו ולתלמידינו משהו פשוט מאד – כשאני רואה מישהו לא מנקודת ההתנגשות שבינינו, אלא מנקודת השורש הטובה שבו ובעמדתו, אני מצליח לשמוע אותו, מבלי שהקול שלו יאיים עליי, ואפילו להרוויח מכך. נחלק לתלמידים דף ריק, ונבקש מהם לרשום בו, זה תחת זה, ארבעה שמות של אנשים שקשה להם איתם באופן אישי. לאו דווקא אנשים שהכי קשה איתם, אלא מישהו שיש איתו איזה קונפליקט – בכיתה, בבית, בשכונה.

מדגשים לתלמידים: אף אחד לא רואה את מה שיכתבו, וגם לא משתפים במי שכתבו.

אחרי שרשמו את ארבעת השמות, נבקש מהם לרשום מתחת להם את השם שלהם עצמם. כעת נאמר: הקב"ה בכבודו ובעצמו התגלה אליכם, ואמר לכם שכל מה שאתם מתפללים על כל אחד מהשמות הללו הוא יקשיב לכם וימלא את בקשתכם. רשמו בבקשה תפילה קצרה על כל אחד מהם.

דגשים לתפילה:

- תתפללו עליהם, לא מה אתם רוצים שהם יהיו.
- תפילה קצרה – עד שורה.
- לא משהו גנרי ('שיהיה לו טוב') אלא קונקרטי.

שיתוף - בחוויה (לא בתוכן!)

משתפים בחוויה לאחר הכתיבה. התפילה היא מקום נקי שבו רואים את האדם מנקודת השורש שלו ומן הפוטנציאל שבו. רואים בו את האדם כמו שהוא ולא דרך עמדותיו. זוהי דרך מצוינת להסיר מחסומים. לאחר מכן - איך התחושה להתפלל על עצמי? חלק מהתלמידים ישתפו שזה היה החלק הקשה יותר. מדוע?

אופציה לסיום ב': יחידת חקר וסיכום | שפת האחדות של אחרי ה-7 באוקטובר

מטרה: להראות לתלמידים כיצד המושגים שלמדנו ("כת המנצחים", "עלובין ונוחין") אינם רק תיאוריה פילוסופית, אלא מציאות חיים של משפחות שכולות ומשפחות חטופים שבחרו לאסוף את השברים ולייצר שיח חדש של אחדות.

מהלך: נציג לתלמידים קטעים וסרטונים של דמויות בולטות, וננתח את השפה שבה הם משתמשים – כיצד היא מתכתבת עם "בית הלל" ומתרחקת מהניסיון "לנצח" את הצד השני.

דמויות וסרטונים להתבוננות:

• חגי לובר (אביו של אלישע לובר הי"ד):

שיח של כוונות טובות: חגי מדגיש את החשיבות של שיח מקרב שמתבסס על אמון בכך שהצד השני פועל מתוך כוונה טובה, גם אם הדרך שבה הוא בוחר שגויה בעיניו. בסרטון הוא מתאר כיצד עמד על כך בפגישותיו עם נציגי "אחים לנשק" (דקות לצפייה: 35:28-36:32).

https://www.youtube.com/watch?v=X_bAG-XXIEw

• הרב תמיר גרנות והרב אורי שרקי (אבותיהם של אמיתי גרנות ושלום יוחאי שרקי הי"ד):

הבחנה בין השדה הפוליטי לחברתי: בדיון משותף (דקות 45:50 - 46:07), הרב תמיר מסכים עם ההבחנה שהשדה הפוליטי הוא מקום של הכרעה, אך מדגיש שהוויכוחים הללו לא צריכים לחלחל לכל חלקי החברה. בציבור הרחב יש חשיבות עליונה לעסוק דווקא באחדות ובקירוב לבבות, ולא במחלוקות שמפרקות אותנו.

https://www.youtube.com/watch?v=iOsH_TVvkuk

• הרב שמואל סלוטקי (אביהם של נועם וישי סלוטקי הי"ד):

הרחבת מעגלי הקשרים: לקראת סוף הראיון (3:32 - 4:00), הרב מדבר על החשיבות בפיתוח קשרים עם אנשים ממגזרים ומזרמים שונים. הוא מסביר שעלינו להבין שכולנו חיים כאן יחד, וכי יהודי התפוצות נושאים את עיניהם אלינו כדי לראות אם אנו מסוגלים להסתדר בינינו.

<https://www.youtube.com/watch?v=fCjKYwWcmc0>

• רחל גולדברג (אלמנתו של הרב אבי גולדברג הי"ד):

רחל ביקשה מפוליטיקאים שיגיעו לשבעה על הרב אבי רק כשהם באים יחד עם חבר כנסת ממפלגה אחרת. בשבעה עצמה היא דיברה על הצורך בדרך אחרת לנהל את המחלוקות.

<https://avigoldberg.co.il/%D7%91%D7%90%D7%9E%D7%AA-%D7%A9%D7%99%D7%A9-%D7%90%D7%9E%D7%AA-%D7%93%D7%91%D7%A8%D7%99-%D7%A8%D7%97%D7%9C-%D7%91%D7%A9%D7%91%D7%A2%D7%94-%D7%9C%D7%97%D7%91%D7%A8%D7%99-%D7%9B%D7%A0%D7%A1%D7%AA/>

• שרית זוסמן (אימו של בן זוסמן הי"ד):

שרית יזמה את מיזם 'הדיבור' שנועד להשפיע על השיח הרעיל בחברה. ללמוד כיצד מנהלים מחלוקות לגופה של טענה ולא לגופו של אדם. הנה אחד מהסרטונים שהמיזם הוציא:

<https://www.instagram.com/p/DA84EsZIVul/>

דיון סיכום:

- איך ייתכן שדווקא האנשים שחוו את הפגיעה והאובדן הקשים ביותר, הם אלו שמדברים הכי הרבה על הקשבה וויתור על האגו (בית הלל), בעוד שלעיתים דווקא מי שפחות נפגע עסוק בלהוכיח שהוא צודק (כת המנצחים)?
- אילו היינו מאמצים את השפה של משפחות אלו לתוך קבוצת הוואטסאפ הכיתתית שלנו, או לתוך הרשתות החברתיות – מה היה משתנה במציאות שלנו מחר בבוקר?

נספח ו:

הרהורים על המחלוקת בימי פינוי גוש קטיף / הרב קובי בורנשטיין (מנהל התוכן במרכז מורשת גוש קטיף).
(התפרסם בדעות גיליון 52, אוגוסט 2011, אב תשע"א)

ובמילים פשוטות: האם חייבים להכריע אם להיות או במצב של "גשר" או במצב של "אלטרנטיבה נאבכת"? או שמא יש אפשרות לקחת את האחריות להשמיע את הקול שלי בתוך המרחב הציבורי, ובו בזמן לקחת אחריות גם על קיומו של המרחב הזה, שבתוכו מתנהל המאבק התרבותי? ובזמן שאני שואל את השאלות הללו כאיש הציונות הדתית במדינת ישראל הנאבק על גוש קטיף, הן נשאלות במסגרת כל מאבק תרבותי וחברתי: מאבק בין מעמדות, מאבק פמיניסטי, מאבק פנים-דתי, ועוד.

תחושתי היא שאין מקום אחד מוגדר שבו אכן אפשר לקיים הדיון הזה באופן עמוק ורציני. כל צד מסתגר בתוך אוהלו, בתוך כלי התקשורת שלו, בתוככי בית המדרש שהוא מקים, ומנהל את הדיון עם היריב הדמיוני שלו. כל צד בונה חומות, יוצר סטיגמות, פועל בדרכים כוחניות וקובע עובדות בשטח כדי לקדם את ה"אמת" שלו.

בימי המאבק על גוש קטיף הרגשתי שלא ייתכן שזו הדרך שבה עם ישראל ינהל את המחלוקות החריפות שקיימות בתוכו. חייבים למצוא דרך אחרת לתת ביטוי לשברים העמוקים בחברה שלנו, להציף את התהום הפעורה בין המחנות השונים.